

ISHAY LANDA • Faşizm ve Kitleler

ISHAY LANDA The Open University of Israel'in tarih bölümünde çalışıyor ve dersler veriyor. Marksizm, liberalizm ve faşizm gibi ideolojileri odağına alarak modernite ve popüler kültür tarihi üzerine çalışmalar yapıyor. Daha önce yayımlanmış iki kitabı daha vardır: *The Apprentice's Sorcerer: Liberal Tradition and Fascism* (Brill, 2009) ve *The Overman in the Marketplace: Nietzschean Heroism in Popular Culture* (Lexington, 2007).

Fascism and the Masses. The Revolt Against The Last Humans, 1848-1945

© 2018 Taylor & Francis

Bu kitabın yayım hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
bir Taylor & Francis Group LLC markası olan Routledge'dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 3332 • Politika Dizisi 237

ISBN-13: 978-975-05-3544-4

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Şirin Gürkan

DIZIN Celal Galip

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ISHAY LANDA

Faşizm ve Kitleler

“Son İnsanlar”a İsyan
(1848-1945)

Fascism and the Masses

The Revolt Against The Last Humans, 1848-1945

ÇEVİREN *Utku Özmkas*

Maria, Judith ve Nomi'ye...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
Türkçe Baskıya Önsöz	
Sayıların Savunusu: Kimlikçi Bir Çağda Birlik Olmak.....	13
Giriş	
Kitleler ve Faşist Siyasal Bilinçdışı	25
Bir “kitle canavarı” olarak faşizm: Dayanaklı bir mecaz	26
Kitle canavarı’nı evcilleştirmek: Faşistler meseleleri nasıl görür?	30
Kitleden X’e	40
Faşistlerin sözlerini ciddiye almak	43
Son İnsanlar ve her yerdelik vaadi	47
Kitabın bölümlerine genel bakış	51
1 Son İnsanın Yükselişi (I)	
Kitle Toplumunun Oluşumu.....	53
“Kitle toplumu” nedir? Müşterek kavrayışlar	55
Genel hatlarıyla kitle toplumu	59
<i>Siyaset</i>	59
<i>Demografi</i>	70
<i>Toplum ve kültür</i>	74
Sendikalar	74
“Hiçbir konuda birbirlerine benzemezler” mi? Kadınların statüsündeki değişimler	76
Kitle kültürü	81

2 Son İnsanın Yükselişi (II)

Kitle Toplumuna Muhalefet.....	87
Siyaset	88
<i>Demokrasi</i>	88
<i>Fascio, Fascio'ya karşı: Kusurlu millileş(tir)me - İtalya vakası</i>	98
Demografi	105
<i>Kitle, kitleye karşı: Delacroix versus Poe</i>	106
<i>Nicelik niteliği tehdit ettiği</i>	114
<i>Nietzsche'nin asalaklar konusundaki çifte standardı</i>	116
<i>Suç ve toplumsal başkaldırısı biyolojikleştirmek</i>	132
Toplum ve kültür	138
<i>Sendikalar</i>	138
<i>Kadınların rolünün değişmesinin yarattığı tepkiler</i>	141
<i>Kitle kültürü</i>	147
Tüketim.....	147
Spor.....	151
"Bu insanlar efendimiz olunca": Demokrasiye karşı sanatsal elitizm.....	153
Amerikanlaşma.....	159
Sonuç	161

3 Faşizm ve Kitle Siyaseti

Suya düşmüş bir kurtuluş: Faşizmin önkoşulu olarak Birinci Dünya Savaşı.....	164
Faşizm ve kitle siyaseti	178
<i>İtalya</i>	179
<i>Almanya</i>	189
Alternatif iki yorum: "Demokratik otoriterlik" olarak faşizm ve çoğunluk hipotezi	199
Doğa dini ve öjeni	222

4 Faşizm ve Kitle Toplumu (I)

Kültürel Sorunlar.....	239
Kitle kültürünün ürünü olarak faşizm	240
Karl May: Nasyonal sosyalizmin manevi atası	245
Faustus'a karşı <i>Mephisto</i>	248
Eğitilmiş sınıfların diktatörlüğü olarak faşizm	253
Fütürizm ve müşterek insanlığın küçümsenmesi	257
Müzelerin ve orijinal sanat eserlerinin önemi	263
Faşizm ve kültür endüstrisi: Kitle kültüründen kitleyi çıkarmak	269

5 Faşizm ve Kitle Toplumu (II)

Tüketim, Boş Zaman, Amerikancılık.....	297
Faşizm ve kitlesel tüketim: “Meyve bahçelerine yağın bir dolu”.....	297
Kitlesel tüketim: Nesnel boyut.....	298
Kitlesel tüketim: Öznel boyut.....	302
Tüketici yoruma dair eleştirel bir değerlendirme.....	305
Son İnsanlar ve sarışın canavar: İki farklı tüketim modeli.....	315
“İşçiler, askerler gibi hissetmeyi öğrenmeli”: Neşe ve emeğin güzelliğinden gelen güç.....	318
“En iyi şeyler yalnızca benim olmalı”: Nazi elitlerinin tüketim alışkanlıkları.....	323
“Amerikanvari bir geleceğe hayır!”: Faşizm ve Amerikancılık.....	327

6 Göçebe Rahim

Faşizm ve Toplumsal Cinsiyet.....	339
Faşizm ve “Asya’nın muazzam aklı”.....	344
<i>Viktorya dönemi değerleri: Faşist versiyon.....</i>	354
Evin tasfiyesi olarak faşizm.....	360

7 Göçebe Yahudi

Nasyonal Sosyalizm ve Antisemitizm.....	373
Kapitalizmin ruhu olarak Yahudi.....	377
Devrimci olarak Yahudi.....	381
<i>Kavgam’a göre Hitler’in Yahudi Nefreti.....</i>	390
Wagner ve Nietzsche arasında nasyonal sosyalist antisemitizm.....	396
Kitle olarak Yahudi; elit olarak Yahudi.....	411

Sonsöz

Nietzsche, Sol ve Son İnsanlar.....	419
Kapitalizmin ruhundan son insan’ın doğuşu.....	420
Nietzsche ve kullanışlı sürü.....	425
Nietzschecilerin geniş ailesi.....	428
KAYNAKÇA.....	439
DİZİN.....	465

TEŞEKKÜR

Bu kitabın epey uzun süren yazım aşamasında sayısız insandan muazzam destek gördüm.

Son derece isabetli önerileri, nazik teşvikleri ve faydalı eleştirileri için değerli meslektaşlarım Michal Aharony, Stuart Cohen, Guy Elgat, Yuval Eylon, Donny Gluckstein, Nicolás González Varela, Daniel Gutwein, Zohar Kohavi, Guy Miron, Inbal Ofer, Iris Shagrir, Alberto Spektorowski, Bernhard H.F. Taureck ve Shulamit Volkov'a müteşekkirim. İlk taslağın tamamını okuyup pek çok yerde faydalı önerilerde bulunan Harrison Fluss'a teşekkür ederim. Routledge'dan Max Novick'e bu projeye gösterdiği ilgi ve yayımlanma süreci boyunca gösterdiği destekten ötürü teşekkür borçluyum. Alicenap, bilgece ve tükenmek bilmez yardımlarıyla teşviki paha biçilemez olan Bat-Zion Eraqi Klorman'a bilhassa minnettarım.

Arjantinli *Yidişçe ustam* Luis'ye ise olağanüstü yardımları için özel bir teşekkür borçluyum. Faşizmin dehşetini anlamakta bu kitabın sahip olmasını ümit ettiğim değer ne olursa olsun, aslında bunun Luis'nin sınırı olmayan nazik ve insani tarzıyla bunca yıl boyunca bana verdiği derslerden doğduğunu hissettim her daim.

ISHAY LANDA
Yaz, 2017

Türkçe Baskıya Önsöz

Sayıların Savunusu: Kimlikçi Bir Çağda Birlik Olmak

İtalya Kralı, İtalya'nın başkentini işgal eden faşist paramiliter birliklerin lideri Benito Mussolini'yi 29 Ekim 1922 tarihinde ülkenin başbakanı olarak atamıştı. Bundan neredeyse tam bir asır sonra, yani 25 Eylül 2022'de Mussolini'nin uzaktan vârisleri olan İtalya'nın Kardeşleri [*Fratelli d'Italia*], karizmatik Giorgia Meloni'nin önderliğinde seçimleri kazandı ve muhtemelen kurulacak bir sonraki koalisyonun liderliğini üstlenecekti. Ülkenin en büyük partisi Fratelli d'Italia'nın kökleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Mussolini'nin hareketinin eski mensuplarınca kurulan İtalyan Sosyal Hareketi'ne [*Il Movimento Sociale Italiano*] kadar uzanır. Buradan bakınca seyreltilmiş, belki de kana daha az susamış ve değişen koşullara ayak uyduran bir faşizmin suç mahalline geri döndüğünü söyleyebiliriz.

Meloni elbette “Faşizm demek, tarih demektir,” diye haykırarak faşist bir güce önderlik ettiği iddialarını reddetti ve diktatörlüğü değil, demokrasiyi savunduğunu açıkça söyledi. Tabii ilk bakışta on dokuz yaşındayken hayran olduğunu ayan beyan dile getirdiği faşizmin kurucusundan gerçekten de farklı bir yerde duruyormuş gibi görünüyor. Roma'ya Yürüyüş'ten kısa süre önce Mussolini de şöyle demişti (kitapta bu alıntının daha uzun versiyonunu okuyacaksınız): “Anti-demokrasi yüzyılı başlıyor. Demokrasinin temel kavramı, on dokuzuncu yüzyılı kasıp kavuran sözcük ‘herkes’tir. Artık şunu söylemenin zamanı geldi: Az sayıda ve seçilmiş olan. (...) Kapitalizm, on dokuzuncu yüzyılda demokrasiye ihtiyaç duymuş olsa da, bugün onsuz yapabilir.”¹ Bu ifade, hiç kuşkusuz Meloni'nin zafer kazandıktan sonra partisinin “herkes için hükümet”e geldiğine yönelik beyanıyla keskin bir te-

1 Bu önsöz yalnızca kitapta yer almayan alıntılara referansları içeriyor.

zat oluşturuyor. Aleni bir elitizmden aleni bir popülizme, diktatörlükten demokrasiye, dışlayıcılıktan çoğulculuğa... Meloni 2019'da, aşırı muhafazakâr bir oluşum olan Dünya Aileler Kongresi'nde yaptığı ve seçimden sonra sıkça gündeme gelen konuşmasında "İnsani değerleri savunacağız," demişti: "Her insanın hakkını savunacağız. Zira her birimiz eşi benzeri bulunmayan bir genetik koda sahibiz."² İşler değişmiş gibi görünüyor ama 1922 ile 2022 arasında hiç mi süreklilik yok? Varsa nerede?

Elbette var; üstelik tam da aramız gereken yerde: Kapitalizmde.

Kitleler, yirminci yüzyılın ilk yarısı boyunca, görece yeni elde ettikleri oy haklarını sosyalist ekonomik ve toplumsal hamlelerin gücünü –büyük ve artan oranlarda– pekiştirmek için kullanmışlardı; işçiler güçlü şekilde sendikalaşmış ve hatta aralarından bazıları kapitalizmi tamamen ortadan kaldırma ihtimalini bile düşünmeye başlamıştı. Kitapta kitlelerin yükselişinin siyasi veçhesi olarak anlatılan mesele tam da budur. Mussolini'nin arkasında durduğu kapitalizm –Meloni'nin aksine– demokrasiyi ciddi bir yük olarak görüyordu; İtalya ya da Almanya gibi kitlesel ajitasyonun bilhassa güçlü olduğu ülkelerde elitler yüzlerini bir süreliğine faşist diktatörlüklere dönmüşlerdi. yirmi birinci yüzyıldaysa –en azından Avrupa'nın büyük bir kısmında– kapitalizme yönelik kitlesel meydan okuma girişimleri büyük ölçüde kontrol altında. Avrupa, ekonomi politikaları söz konusu olduğunda katı bir şekilde muhafazakâr seçeneklere oy veriyor ve sosyal demokrat bir aday ne zaman yeniden bölüşüme dayanan iktisadi önlemleri canlandırmayı (ne kadar çekingen şekilde olursa olsun) önerse arkasında para babalarının olduğu medyanın karalama yağmuruna ve merkez sağın sert muhalefetine maruz kalıyor. Bu tür durumlarda (İngiltere'de Jeremy Corbin ve İspanya'da Podemos örneklerinde görüldüğü üzere) liberaller ile aşırı sağ hiç zaman kaybetmeden yan yana geliyor.

Dolayısıyla Meloni ve diğer aşırı sağcıların –en azından řu anki ahval içerisinde– konu kapitalizme geldiğinde halk oylamasından korkmasını gerektiren bir şey yok. Meloni'nin ağzına kadar kimlikçi iddialarla dolup taşan siyasi çizgisi epey neoliberal ve tıpkı diğer neoliberal İtalyan hareketler gibi sabit vergilendirme fikrini savunuyor. Bu bağlamda onun "popülizmi", –sağdaki diğer muadillerine kıyasla– böylesi bir onay fikrini daha kolay buharlaştırıyor.³

2 Philip Bump, "That Georgia Meloni speech captivating the U.S. right doesn't make sense", *The Washington Post*, 27 Eylül 2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/09/27/meloni-italy-united-states-far-right/>. Bundan sonra Meloni'nin ideolojik tutumuna yapılan göndermelerin çoğu bu konuşmaya dayandırılacaktır.

3 Örneğin bkz. Maria Tadeo, "Italy's Right Clings to the Past - and Falls Flat", *The Washington Post*, 17 Ağustos 2022, https://www.washingtonpost.com/business/italys-right-clings-to-the-past-and-falls-flat/2022/08/16/1f4c317c-1d21-11ed-9ce6-68253bd31864_story.html.

Aslına bakılırsa Meloni'nin kimlikçi sözdağarı, kültürel ve etnik ağırlıkları olan duygusal iddiaları canlandırarak, dikkati ekonomik sorunlardan *başka bir yöne* çevirmede oldukça “ekonomik” bir yöntem izliyor. Sürekli pazarladığı “iyi biz”e karşı “kötü onlar” denklemi, ekonomik sorunlarla boğuşan çoğunluk ile hesap sorulamayan süper zenginlerin manipüle ettiği hükümetler ile yakından uzaktan alakalı değil; aksine, ekonomik meseleler konuşmaları na ucundan bile girirse hemen kişinin biricik “kimliği” için bir tehdit unsuru olarak sunulmaya başlanıyor: “Sadece bir sayı olduğumda,” demişti bir konuşmasında, “yani artık bir kimliğim veyahut köklerim olmadığında, işte o zaman finansal spekülörlerin insafına kalmış kusursuz bir köleye dönüşürüm.” Burada kapitalist sömürüye yapılan belli belirsiz bir gönderme dikkat çekebilir; ancak büyüenden hemen kurtulmak gerekir: Zira “kölelerinin” kendi kimliklerini ya da köklerini ortaya koyup koyamadıkları, kapitalistlerin zerre kadar ilgilenmedikleri bir meseledir. Kapitalistler için önemli olan tek şey her türden sınıfsal birlikteliği etkisiz hale getirmektir. Aslında kölelerinin “Hıristiyanlık”larını ya da “İtalyanlık”larını fetişleştirmeleri kapitalistlerin işine gelir; zira o zaman farklı duygusal yakınlıklar kuran diğer “kölelerle”, sözgelimi Müslümanlarla ya da göçmenlerle müşterek sahalarını, yani insanîyetlerini savunmak için bir araya gelme ihtimalleri epey düşer. Asıl tehlike, tam da ücretli emekçilerin kendilerini kapitalizm karşısında, gerçekten oldukları gibi, yani “sadece bir sayı” olarak görmeleri ve müşterek sınıf düşmanlarına karşı saf insan sayılar olarak *bir araya gelmeleridir*. Bu kitabın göstermeye çalıştığı üzere, iki savaş arası dönemdeki klasik faşizmin yerine getirdiği hayati muhafazakâr işlevlerden biri tam olarak budur: Tam da *sayıların gücüne dayanan* kitle örgütlerini baltalamak ya da bunları yasadışı ilan etmek ve kitlesel aidiyete ilişkin abartılı alternatifler yaratmak: Milliyetçilik, din, ırkçılık, kültürcülük, vd. Bu bakımdan Meloni'nin –kendisini sadece milli faydaya adanmış– *schaffendes Kapital*'in iyi ve dürüst temsilcilerine zerre kadar benzemeyen –kökü dışarıda, uluslararası iğrenç spekülörler olan– *raffendes Kapital*'in hayaletlerini çağırmakta bir beis duymaması gayet normaldir. Bunlardan ilki, elbette *Vergine Santissima* [Meryem Ana] adına içtenlikle yemin etmiş işverenleri istismar etmeyi aklının ucundan bile geçirmez.

Böylelikle liberal *ekonominin* kitlesel baskı mekanizmalarının zihnine güvenle zerk edilmesiyle, *siyasi* ve *kültürel* liberal alan şiddetli saldırıların hedefi haline gelir. Zira (neo-, yarı-, sözde-) faşistlere göre her türden sinsi unsurun yuvası burasıdır; iş, üretim ve sınıf alanında yuvalanmaz bunlar. Gerçekten de, bahtsız sayılarımıza “sayı oldukları”nı ve ortak paydalarının farkına varmaları gerektiğini düşündüren her şeyin bu alandan kökünün kazınması gerekir.